

PROTAGONISTES DE LA NOVA BETLEM DEFENSEN JACINT VERDAGUER

José Luis AUSÍN i HERVELLA

Hi ha cinc moments claus en la biografia del Mossèn Jacint Verdaguer dels darrers anys, on trobem persones vinculades al manicomi de la Nova Betlem, que el defensen i el descarreguen, quan apareixen els problemes. Recordem sintèticament la circumstància ambiental per la qual passa el poeta. Verdaguer realitza un viatge a Terra Santa el 1886. Quan torna és diferent en el seu comportament vital i religiós. Continua vivint al palau del marquès de Comillas, però entra en una època de grans disciplines i oracions¹. Dedicava moltes hores a confessar en una capella propera, de les Descalces. Sempre havia estat molt generós en la seva funció d'almoïner, però ara arriba a límits d'extravagància, ja que per totes parts apareixen pidolaires amb necessitats reals o fingides i comença la influència que serà tant discutida, de la senyora Deseada Martínez. El misticisme propi, es barreja amb la pràctica d'exorcismes, que fa inclòs dins del palau i fins i tot pretén aplicar-los a la família del marquès.

El 1892 adquireix la capella de la Santa Creu, d'*Els Penitents*, on havia actuat el pare Palau Quer, en l'assistència d'endimoniats i boixos. Degut a que Verdaguer no paga el valor de l'adquisició es trobarà a partir d'aquest moment en una situació financera molt complicada, que de mica en mica l'enfonsarà en la pobresa més total.

La preocupació del marquès de Comillas envers el poeta li fa consultar amb el bisbe de Barcelona, el doctor Català. Acorden que el marquès demanarà dictamen a metges especialistes en malalties mentals. L'estudi es fa amb totes les precaucions i els metges indiquen que Verdaguer no està alienat, però sí debilitat del cervell^{2,3}. Aquest dictamen psiquiàtric de 1893 no es gaire conegut i no hem trobat cap identificació dels autors. Seria interessant el seu coneixement, així com el dels metges que hi actuaven. Podem especular amb els noms d'alienistes propers a la línia oficial eclesiàstica⁴.

Verdaguer sempre dirà que l'esmentat informe en contra havia estat comprat amb l'or del marquès de Comillas, Antonio López.

Amb el dictamen mèdic de 1893, el cosí del poeta, Joan Güell, el bisbe de Barcelona i el de Vic, Morgades, acorden un pla que, segons la posició de l'observador pot considerar-se de protecció, o de conspiració contra Verdaguer. Molta de la literatura existent accepta la darrera hipòtesi. Convé tenir en compte la versió del propi Antonio López, que demostra una certa coherència⁵. Diu que es tracta d'allunyar Verdaguer dels exorcistes, pidolaires i altres influències nocives, que tenia a Barcelona i disposant de l'administració de les almoines. I això s'aconseguia a Vic, sota el control del bisbe Morgades. Així es fa. Verdaguer accepta anar primer al palau bisbal i ja al maig de 1893, al Santuari de la Gleva, ja que li han dit que seria per dos mesos. Continua escrivint. Té unes setmanes de tranquil·litat, que desapareix quan se sap que els creditors exigeixen els seus drets, totalment neguitosos en conèixer que el poeta ja no té la protecció del marquès.

Aviat Verdaguer considera l'estada a La Gleva com un desterrament i manifesta inquietud i desacord. Al març de 1894 el bisbe Morgades li presenta el document on Verdaguer acceptaria l'ingrés indefinit a l'asil de sacerdots de Vic. Verdaguer l'accepta inicialment, però després el rebutja i a partir d'aquest moment comença la posició de franc enfrontament. Aquest any li embarguen la propietat de les obres literàries.

El 10 de maig de 1895 marxa a Barcelona, sense permís del bisbe i immediatament a Madrid, a intentar de nou la protecció del marquès de Comillas, que no aconsegueix. Al juny de 1895 el bisbe fa per que retorni a Vic. Verdaguer no obeeix i per contra escriu a *El Noticiero Universal* el 17 de juny on explica la seva versió dels fets sobre la persecució que diu patir. Hi ha una gran polèmica i la premsa més esquerrana es posiciona al costat del poeta, com a perseguit pel capital i per les jerarquies eclesiàstiques. Aquest és el seguit d'esdeveniments prou coneguts que són recordats, una mica com a indicatius de la situació del poeta.

I- FETS DE L'ESTIU DE 1895: RÈPLICA A L'INFORME MANAUT

Les notícies sobre l'estat mental de Verdaguer eren freqüents a Barcelona durant 1894 i principis de 1895. Però sempre entraven en el terreny dels rumors. La situació política era inestable i les notícies bèl·liques d'ultramar tenien el pessimisme propi de la situació. Però el 17 de juny hi ha un clar

sobresalt. Mossèn Cinto Verdaguer demana ajut. Ja era sabut que tenia problemes amb el seu antic protector, el marquès de Comillas, i amb el bisbe, però ara esclata un crit al diari *El Noticiero Universal*:

COMUNICAT

...se m'allunyà traydorament de Barcelona, ab la tàcita nota de boig, donantme a mi la excusa d'anar dos mesos fòra a cuydar ma salut, que, gracies a Deu, no necessitava remeys. Si no content, hi aní resignat... He baxat a Barcelona... i dues vegades he vist la força pública en ma mateixa posada per agafarme com un delinqüent.

...demano justicia y protesto davant la lley, davant de la gent honrada de Barcelona que'm coneix, davant del cel y terra y del mateix Deu qui'ns ha de judicar a tots, de la iniquitat de que es víctima, no sé ab quin fi, aquest pobre sacerdot.

Recordem que el poeta ha fugit de la Gleva, es troba a Barcelona i desobeeix l'ordre del bisbat de comparèixer a Vic. En aquestes circumstàncies les forces eclesiàstiques fan gestions davant el Governador Civil, el qual en principi té una actitud dubitativa i la policia vigila el poeta i fins i tot el visita a casa seva.

Se sent rebutjat pel marquès de Comillas, perduda la posició social, arruïnat i desprestigiat, ofès per la maledicència per la seva vinculació amb la vídua Duran, tatxat de boig, perseguit pels superiors eclesiàstics que el volen tancar a un manicomi segons interpreta i ara també perseguit per la policia. Tots són fets objectius. Verdaguer no pot més i acudeix a la premsa per tal que l'alerta de la opinió pública impedeixi que sigui segrestat de nou i tancat.

Inicialment és el diari *El Noticiero Universal*, qui reproduïx les cartes. Aquest diari defensava idees conservadores i eclesiàstiques, tot dins de les més pura ortodòxia. Però aquesta situació no era coherent, ja que Verdaguer acusava precisament al seu bisbe i indirectament al seu antic protector, el marquès de Comillas. Inmediatament els diaris conservadors, *La Vanguardia*, *La Unión Catalana* i el mateix *Noticiero Universal* es posen en contra del poeta i passen a la seva defensa els progressistes i anticlericals, *La Publicidad*, *El Diario del Comercio* i *La Opinión*. Verdaguer continuarà enviant cartes al diari *La Publicidad* en to de defensa i d'acusació, que després seran recollides en el llibre *En Defensa Pròpia*.

Fins aquí hi ha posicionaments a favor i en contra dels periodistes. Però de sobte apareix publicada la opinió del metge Pere Manaut i Taberner sobre el deteriorat estat de salut mental de mossèn Cinto. És una opinió especulativa, ja que el metge no ha visitat al poeta. Es publica el 6 de setembre de 1895 a *El Noticiero Universal*. Manaut comença justificant la seva aparició pública. La premsa sensacionalista està enganyant Verdaguer, per atacar els valors de la religió. Esperava que algú de major relleu aparegués explicant la veritable situació.

Verdaguer...es sencillamente un enfermo que sufre una lesión del sentimiento y no un desorden de la razón...es un ser a quien las causas debilitantes, las vigiliias prolongadas, el ascetismo permanente, la incesante actividad cerebral, han agotado en parte las energias funcionales de sus centros nerviosos; es un sabio que ha rebasado las fronteras del misticismo llevándole a la aberración religiosa en algunos puntos...y quizás no sea otra cosa mas que una inflamación de las aracnoides, según opina Lallemand.

L'explicació de Manaut es fa, primer, mitjançant un diagnòstic per inducció. Abans Verdaguer era una persona tot virtut, però de sobte canvia en una situació descrita durament per Manaut.

...se cambia su carácter, rebelde en parte con sus superiores...juzga destierro su país natal del que estuvo enamorado...se atreve con los poderosos, quien antes con los mas pobres no se atrevia; se marcha de Vich donde le idolatran porque cree que le espian; contrae deudas, pecado mas ominoso que el dejar de hacer caridad; se atreve a discutir su misticismo, frente a frente de aquello que la Iglesia le enseñó; pacta con mujeres; riñe con sus deudos, se aleja de su familia y busca en otra casa su refugio...sin enemigos demostrados los ve por todas partes; él antes mas que retraido era contrario de la publicidad, molestándose al ver su nombre repetido por la prensa, busca a ésta, solicita que en sus columnas de la que un dia creyó impia se le admitan sus escritos, divaga en ellos, se muestra incoherente y sofista...ama a Dios y execra a sus representantes en la tierra ...se dice, en fin, Bienaventurado por ser pobre y lamenta que en tercera clase hizo un viaje a Madrid para rebelarse contra su protector...

Continua comparant les opinions de Verdaguer sobre determinades persones, quan resulta evident que els destinataris no les mereixen. No corresponen a una ment sana. Seguidament fa el diagnòstic per deducció.

La incoherencia de ideas, la falta de hilación en el discurso, la torcida exposición retrato fiel de la versatilidad morbosa de su mente, la narración de los hechos...la manera de ver en cada amigo un aliado, luego un conspirador que atenta contra su libertad, la forma de presentar en escena un personaje factor único de sus males... que un alienista...sabrá englobar para sintetizar un buen diagnóstico de enfermedad mental... la afección que sufre el P. Verdaguer es una Theomania, con delirio de persecución... reclúyasele en una casa de curación debidamente apropiada, pues el principal recurso terapéutico es el aislamiento, y déjese que las duchas, el bromuro y el opio y el cloral, arreglen su estado frenopático...

Publicat el treball de Manaut, el Noticiero Universal dóna per finalitzada la qüestió, ja que ha parlat un home de ciència⁶. Com era d'esperar la polèmica no es tanca i encara es reaviva en la premsa que darrerament havia estat seu de Verdaguer. El Diario del Comercio respon atacant la credibilitat professional de Manaut⁷.

Si el doctor Manaut, especialista en enfermedades del aparato génito-urinario, nos hubiera dicho que Mossén Verdaguer, padecía un cálculo vexical lo habríamos creído...quizá, pero tratándose de enfermedades del piso quinto, eso es otra cosa, señor Manaut. Suponemos que no quedará impune ese atrevimiento⁸.

...¿quién es el doctor Manaut para declarar por medio de la prensa loco a un hombre y publicar su diagnóstico que nadie le ha pedido como no sean los amigos de Mosén Verdaguer? ¿Sabe el señor Manaut lo que ha hecho? ¿Así como así puede un médico lanzar una declaración tan grave en letras de molde?

Y todavía si fuese un Giné i Partagás, un Galceran, un Rodríguez Méndez u otros conocidos especialistas en esta clase de enfermedades se podría atenuar ya que no disculpar su falta.

¡Pero el señor Manaut, un especialista en enfermedades de las vías urinarias! Vamos, tapen Vds. las cartas que se les ve el juego⁹.

Verdaguer inicia el camí legal en defensa del seu honor i bon nom, amb una demanda de conciliació¹⁰. Precisament aquesta demanda no té avenència i finalitzarà el 1902 amb la condemna del poeta a pagar els costos.

Qui és Manaut? Pere Manaut i Taberner havia nascut a Barcelona al 1859. Estudia medicina amb notes regulars i es llicencià al 1880¹¹. Va romandre com a metge intern del manicomi de la Santa Creu però aviat centra la seva dedicació en malalties venèries. Com tants dels metges de l'època desenvolupa una línia terapèutica d'especialitats farmacèutiques que prepara Segalà¹². Als anys 80 era metge de la Casa de Salut de Balma i als 90 ja tenia una clínica que portava el seu nom, fonamentalment per a malalties de les dones, al número 43 del Carrer "Conde del Asalto". Catalanista convençut, Manaut escriu alguna cosa de medicina especialment en divulgació i es dedica a la literatura en totes les vessants¹³. També apareix com a publicista¹⁴.

Moltes de les referències professionals que hem trobat de Manaut se centren en les malalties venèries, per la qual cosa el retret que els diaris *progressistes* de l'època, sobre la seva mancança de capacitat en frenopatologia, sembla encertat. També trobem que el seu germà, Agustí, és un banquer de mitjana capacitat, el que podria explicar el desig d'agradar al marquès de Comillas, amb el qual era convenient tenir bones relacions.

Davant l'informe de Manaut, els nous amics *progressistes* del poeta no resten en silenci. El jove Joan Moles i Ormella, que és redactor d'*El Diario del Comercio* parla amb els metges alienistes més afins i preparen la resposta. Evidentment Moles té fàcils els contactes a casa pròpia, ja que és copropietari del manicomi de la Nova Betlem, en haver-lo heretat de la seva mare que havia mort a l'octubre de 1894. Joan Moles es soci de Joan Giné.

El 31 d'octubre de 1895 apareix a *La Independencia Médica*, dirigida per Giné, el nou estudi sobre la situació morbosa de Verdaguer que serà conegut posteriorment com el *Dictamen Pericial* o *Dictamen Razonado* i publicat immediatament, el dia u de novembre, pel *Diario del Comercio* i per *La Publicidad*. Està signat amb el nom i títols professionals més rellevants des del punt de vista frenopàtic: Joan Giné y Partagàs, degà de la Facultat de Medicina i Director del Manicomi Nova Betlem; Rafael Rodríguez Méndez, Catedràtic d'Higiene Privada i Pública i ex Metge Director del Manicomi de Sant Boi de Llobregat; Ignasi Valentí i Vivó, Catedràtic de Medicina Legal i Toxicologia; Artur Galceran i Granés, metge consultor del Manicomi de Sant Boi; Prudenci Sereñana i Partagàs, Eugeni Jaques i Canal, Pere Ribas i

Pujol, del cos mèdic municipal i ex-metges interns del manicomi Nova Betlem; Salvador Pubill i Bertran, Antonio Rodríguez i Rodríguez-Morini, metges de San Gervasi i ex-interns del manicomi Nova Betlem; Artur Giné i Marriera, professor Clínic Auxiliar de la Facultat de Medicina i ex-intern de Nova Betlem i Pere Ribera, de les Cases de Socors i metge habitual de Mossèn Jacint Verdaguer. O sigui, signen el certificat onze metges, els quals estan directament relacionats amb la Nova Betlem i deixebles de Giné i Partagàs, llevat de Rodríguez Méndez, Valentí Vivó i Ribera Mallofré. L'informe va ser redactat per Joan Giné¹⁵. Sintetitzem el llarguíssim dictamen:

Comença recordant que tots els signants han visitat i estudiat directament i personalment al poeta (el que no havia fet Manaut).

Su temperamento es nervioso, sosegado, o mejor, equilibrado por el sistema linfático...es miga de pan esponjoso y tierno, empapado de bondad, dulcedumbre, caridad, fe y poesia.

...como no conoce el mal, no lo recela, y como no recela, resulta extremadamente sugestible. Se fia de todos y en todos confía. Si alguna desconfianza ha llegado a penetrar en su espíritu, ésta ha sido superpuesta, no autóctona. Qui mal no fa, mal no pensa, ha dicho cordialmente, excusando su extemporanea salida de la Gleba.

...Verdaguer es hombre de escasa energia voluntaria, por lo mismo que la bondad le sobra. Al revés del "hombre de mundo", es un ciudadano que no ha tenido, ni podrá tener jamás mundo suficiente para vivir tranquilo, cual desea y apetece, en el ambiente social...tan solo anhela que le concedan, como a los pájaros del bosque, libertad para cantar a Dios desde una rama.

Retreuen que un metge de les vies urinàries s'hagi atribuït facultats d'alienista i diagnosticat la monomania de persecucions. Contrasten l'exposició del quadre típic del deliri de persecucions amb el comportament del poeta, per arribar a la conclusió que no hi ha cap coincidència.

...en su personalidad han descollado siempre las cualidades morales y sociales más opuestas a las que hemos señalado como características de las predisuestos a padecer delirio de persecuciones. ¿Dónde están, sinó, las tintas sombrías de su carácter, que debían haberse observado desde la adolescencia? ¿Dónde el retraimiento (que no debe confundirse con la

modestia), los celos, y el descontento habituales? Todos saben que Mosén Jacinto, siendo muy religioso y devotísimo, ha sido siempre modesto y afectuoso en la intimidad.

Justifiquen el comportament de Verdaguer en funció de les circumstàncies. Tot té una explicació raonable. També entren en la consideració de les raons que ha pogut tenir Manaut (que no citen pel nom) i els que l'inspiren. Almenys hi ha jugat l'error i la ignorància de l'agosarat Manaut. La idea de la malaltia mental procedeix de determinades persones d'elevat rang i poder econòmic, les quals s'han vist recolzades per la premsa afí. En el camí de justificar el poeta, els metges arriben a justificar la pràctica dels exorcismes, quan per la ideologia que coneixem de la major part eren clarament positivistes. El desajust entre el quadre de la malaltia i el que presenta Verdaguer apareix totalment diferenciat: la manca de sociabilitat prèvia, el període melangiós prodròmic, la fase de deliri col·lectiu. Verdaguer no reacciona com un malalt, Verdaguer és realment un perseguit. Conclueixen:

Primera.-Psíquicamente considerado el Reverendo D. Jacinto Verdaguer y Santaló, es evidente, para los firmantes, que su inteligencia funciona con cabal integridad. Que en punto a sus facultades éticas, o morales, a la par que atesora elevadísimos sentimientos altruistas, es muy emocionable y sobre todo sugestible, y que por lo que respecta a su voluntad, posee escasas energías.

Segunda.- Que no se advierte en su mente indicio alguno frenopático.

Verdaguer es mostra content amb tots els que el recolzen, pensa que servirà de molt per tal de desfer els malentesos sobre la seva bogeria i envia als diaris una carta amb el permís de reproducció¹⁶. Amb la facilitat versificadora que té fa un petit poema d'agraïment, del qual hi ha diferents versions^{17,18}. Sabem que dóna les gràcies expressivament a tots els autors del dictamen i els hi envia un llibre dedicat. Així coneixem documentat el cas de Ribas Pujol i de Valentí Vivó^{19,20}. A tots dos els hi regala les *Flors del Calvari* i *Sant Francesch*. La família de Valentí manté aquest llibre amb la dedicatòria personal del poeta, que recentment ha publicat en català *normalitzat*²¹.

La posició de la jerarquia i de l'entorn del marquès de Comillas no cedeix davant l'aparició del dictamen que encapçala Giné i immediatament *El Noticiero Universal* surt en contra de la credibilitat del dictamen²². De fet posa en una banda de la balança el de Manaut i en l'altre el dels alienistes i

tant val l'un com l'altre, ja que tots són metges. Que Manaut no sigui alienista no els hi mereix especial retret, ja que els alienistes *no desdeñan de ejercer la misma especialidad del doctor Manaut cuando sus clientes lo solicitan*. Ataquen els alienistes recordant que són els mateixos els predominants del discutit dictamen del *Cas Willie*²³.

Hi fan notar la contradicció del dictamen quan diuen que Verdaguer té escassa voluntat, amb tot el seguit d'enfrontaments que ha mantingut els darrers anys. Mantenen el dubte sobre la salut mental del poeta.

El 5 de novembre Manaut publica una carta oberta dirigida a Giné²⁴. El to literari de l'època és especulatiu i Manaut encara ho té molt més accentuat que Giné; per alguna cosa aquest pertany a l'escola positivista. Manaut escriu prou bé i surt suficientment airós en la dialèctica pública, que no té perquè basar-se més que en arguments aparents. Insisteix en el diagnòstic, ja que són més freqüents les formes atípiques que les standards. Finalitza signant com ex alumne intern del manicomí de l'Hospital de la Santa Creu, evidentment en to mofeta davant els títols dels alienistes amics de Giné. Giné respon a Manaut en to paternalista, sense voler entrar en més discussions públiques²⁵. Sembla que a partir d'aquest moment cessen els moviments d'intentar etiquetar Verdaguer com a malalt mental. Resultava evident que davant l'opinió pública no es podia contraposar el dictamen Manaut i el dels alienistes, pel nombre i la categoria dels professionals d'un i altre costat i per la contundència de les afirmacions i to. Que Manaut ni tan sols conegués Verdaguer ja descalificava la seva opinió. Els alienistes havien parlat amb el poeta i l'havien examinat. Rodríguez Méndez al 1902 recorda que quan al 1895 va examinar Verdaguer es va adonar del procés tuberculós, el que demostra que l'examen va ser complet.

El dictamen dels alienistes és d'un estil prepotent i descalificador *ad personam*, tot seguint el to de la premsa afí que recordava que Manaut tractava *malalties secretes* i s'anunciava als urinaris. Se sentien irritats per que un intrús hagués gosat parlar d'un tema exclusiu. Els alienistes diuen que Verdaguer no té cap malaltia mental i amb això desconeixen la possible existència d'alteracions que sense arribar a la necessitat d'un ingrés a un manicomí, permetessin una qualificació de patologia no greu, ni perillosa per si mateix o els altres i compatible amb una vida relativament normal en molts aspectes. En aquest sentit seguim les conclusions de Delfi Abella, que ha estudiat molt seriosament el tema de la malaltia mental de mossèn Jacint Verdaguer²⁶.

Carner atribueix a Joan Moles Ormella la iniciativa de la defensa de Verdaguer i l'haver reunit els alienistes²⁷. Verdaguer el tenia en gran estima i el va qualificar en la dedicatòria d'un llibre com a *valent campió de la meua defensa*. Carner el glorifica amb les següents paraules:

El jove advocat i periodista republicà no es limità pas a ésser l'amic i el conseller del poeta perseguit. Fou el creador d'un dels més bells espectacles humans: el moviment d'indignació pública contra una malvestat. Salvà en fer-ho, l'honra de Catalunya...

II- VERDAGUER PRESIDEIX EL JURAT DEL CERTAMEN CIENTÍFIC LITERARI DE GRÀCIA, ORGANITZAT PER GINÉ I MOLES

A l'agost de 1896, coincidint amb la tradicional festa de Gràcia, l'Ateneu Gracienc organitza un *Certamen Científic Literari*. L'Ateneu estava presidit per Joan Giné i Partagàs i en la junta organitzadora actua de secretari el jove Joan Moles i Ormella, estudiant de dret i redactor d'*El Diario del Comercio*. El jurat qualificador és presidit per Mossèn Jacint Verdaguer, en una posició pública de relleu, que significava el retorn a la consideració d'una societat semioficial. És evident que els promotors han volgut fer un homenatge al poeta, que serveixi de compensació al rebuig del bisbat i de les forces més dretanes de Barcelona.

Giné era el president de l'Ateneu Gracienc i Josep Solà Serratos, el secretari^{28,29}. La Comissió Organitzadora del *Certamen Literario y Científico de las Fiestas Mayores de Gracia* està presidida per Pedro Garriga i en les primeres cartes que envien a l'ajuntament de Gràcia demanant col·laboració a l'abril de 1896, el secretari és M. Ribera. Posteriorment, al maig ja surt Joan Moles com a secretari. L'ajuntament acorda enviar un objecte d'art per premiar el millor treball sobre *La manera de extinguir la mendicidad en ésta villa*.

Al cartell anunciador del *Certamen* que té data del 15 de maig de 1896 apareix com a President: Jacint Verdaguer. Vocals: Angel Bas i Amigó, Eduard Vidal Valenciano, Rafael Rodríguez Méndez, Frederic Schwartz, Eusebio Corominas, Emerenciano Roig, Frederic Rahola, Antonio Galvaldà, Francisco Diaz Plaza i Francesc de P. Planas, secretari. Giné ha invitat al governador civil i al capità general, però no ens consta que assistissin a l'acte³⁰.

La concessió dels premis s'efectua el 17 d'agost al Teatre Líric, que ha deixat el seu propietari, Emili Arnús³¹. Hi parlen Moles, com a secretari de la Comissió Organitzadora; Verdaguer llegeix un discurs líric i una Oda que trobem reproduïda a *La Publicidad*, sota el títol *Lo lliri del escut de Gràcia*³². El secretari del jurat és el senyor Planas, secretari de la Universitat de Barcelona. Entre els premiats hi apareix Francesc Carbonell Soler.

Al final hi ha discursos de Giné, Vidal i Valenciano, Garriga i Malla. Després se celebra un banquet als locals de l'Ateneu, fins a altes hores de la nit. Amenitza la banda de música de la Casa de Caritat de Barcelona. Els diaris més dretans ignoren l'acte.

Es tracta d'un homenatge al poeta, una recuperació de la seva dignitat, seguint l'esperit del *Dictamen razonado* de 1895, també liderat pels representants de la Nova Betlem.

III- VERDAGUER CASA JOAN MOLES

Verdaguer casa Joan Moles Ormella i Luisa Marquina Angulo, la germana del poeta Eduard Marquina.

Ja hem vist que Joan Moles és copropietari del manicomí de la Nova Betlem i porta l'administració, en una funció que prèviament havia realitzat el pare, Pere Moles Alrich.

Al començament de l'any 1898 Verdaguer havia recuperat les llicències i la possibilitat de celebrar missa, per la intermediació dels agustins de l'Escorial³³. S'ha de recordar que havia estat suspès al 1895 pel bisbe Morgades quan s'havia negat a presentar-se a Vic després de fugir .

Els nuvis han fet capitulacions matrimonials el 18 de març de 1898. Curiosament, a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona consta que el matrimoni se celebra el 12 de març de 1898, a l'església de Sant Josep de Gràcia i s'inscriu al Jutjat de Gràcia, número de registre 273³⁴. Realment el casament se celebra als *Josepets* el 19 de març de 1898. Els registres parroquials recullen el següent³⁵:

A los diez y nueve de Marzo de mil ochocientos noventa y ocho el Rdo D. Jacinto Verdaguer Pbro... casó... a D. Juan Moles Ormella, soltero, abogado, de edad veinte y siete años, natural de Gracia de Barcelona y vecino de esta parroquia, hijo legítimo de

D. Pedro y Dª Maria, consortes, difuntos, naturales de la Seo de Urgel y Balaguer respectivamente; y a Dª Luisa Marquina Angulo, soltera, de edad veinte y un años, natural de Barcelona y vecina de Sta Maria del Mar de la misma, hija legítima de D. Luis y Dª Eduarda, consortes, difuntos, naturales de Zaragoza y Barcelona respectivamente. Fueron testigos D. Ramon Pichot y Mateo, casado, del comercio, natural y vecino de Barcelona, y D. Andres Ros y Bofill, viudo, del comercio, natural de Berga, y vecino de Barcelona, y D. Antonio Rodriguez Moriño (sic per Morini), médico, casado, natural de León y vecino de ésta, y D. J. Fernando Sanz y Zuana, soltero, del comercio, natural de Madrid y vecino de Barcelona.

Es tracta de la primera cerimònia religiosa pública que Verdaguer realitza quan recupera les llicències. Per tant demostra la bona relació que manté amb Joan Moles.

IV- ELS METGES FAN UNA CRIDA DAVANT LA PRECÀRIA SITUACIÓ ECONÒMICA DE VERDAGUER

Quan el metge Pere Manaut publica el seu dictamen titllant Verdaguer de boig a l'estiu de 1895, el poeta fa una demanda de conciliació per tal que hi hagi l'oportuna retractació, que no té èxit i s'inicia el procés judicial.

En 1902 finalitza el procés i Verdaguer no obté satisfacció i a més ha de pagar les despeses del procediment, el que resulta impossible atesa la nul·la capacitat econòmica que té. El 7 d'abril es presenta al seu domicili l'agutzil per a reclamar les 1.010 pessetes que pujaven els costs^{36,37}.

Dins del to agre de la premsa de l'època es recorda que Pere Manaut escriu al diari regionalista *La Veu de Catalunya*, que diuen defensar els fills de Catalunya³⁸.

La reacció dels metges amics del poeta és immediata i el 23 d'abril envien la següent circular a la resta dels metges i les institucions mèdicofarmacèutiques³⁹:

Nuestro eximio poeta místico mosén Jacinto Verdaguer sufre los rigores de la indigencia y de la enfermedad; de la indigencia, porque habiéndosele dado estigma de loco, al volver por los fueros de su preclara inteligencia vilipendiada, halló en el

tribunal, no solo sentencia desfavorable para su querella, sino además la carga de las costas del proceso, que ascienden a mil y pico de pesetas, cantidad enorme para el nulo haber y peculio del humildísimo sacerdote. Por penas y penas tantas, la salud del eminente poeta ha sido hondamente minada; crónica dolencia, en la miseria nacida y que la miseria alimenta, se ceba en su delicado organismo... Acudamos pronto en su auxilio, pues se trata de socórrerle con un misero puñado de pesetas, las precisas para pagar a la curia; y a buen seguro pondremos en práctica el mejor medio para conseguir el restablecimiento de la preciosa salud del ilustre vate.

Signen la carta els metges Joan Giné, Rafael Rodríguez Méndez, Joaquim Bonet, Eusebi Grau, Lluís Dolsa, Pelegrí Giralt, Enric Robledo, Artur Galceran, Carles Calleja, Gonçal Roqueta i Ot Moles. Clarament vinculats a la Nova Betlem: Joan Giné, Artur Galceran i Ot Moles. Giné encapçala la crida, quan ocupa la posició dominant de degà.

Realment en aquesta època, l'actuació dels metges esmentats s'afegeix a la de tants altres elements socials i fins i tot la corona envia diners. Curiosament el Col·legi de Metges de Barcelona, de recent creació decideix no col·laborar, possiblement per no haver-hi una opinió unànime⁴⁰. En paral·lel a les gestions dels metges, Joan Moles insta l'ajuntament a ajudar al poeta, cosa que aconsegueix.

Com a mostra del rebuig social contra Pere Manaut Taberner podem trobar que un altre metge de cognom coincident, Ignasi Manaut Esplempen, homeòpata, sol·licita que s'indiqui que no té res a veure amb Pere Manaut, per tal que el públic no pensi que va ser l'autor de l'informe contra Verdguer⁴¹.

V- DARRERS DIES DE VERDAGUER. MOLES AMIC I MARMESSOR DEL POETA

Al 1902 mossèn Cinto es troba malalt⁴². La tuberculosi pulmonar que el 1895 havia observat Rodríguez Méndez està minant la salut del poeta. En aquesta època viu al carrer Aragó 271 amb la família Duran. El visiten diferents metges. Entre els amics que li dediquen atenció diària trobem Joan Moles. En aquesta època també està a prop Ramon Turró, amb el qual manté bones relacions que en paral·lel amb Moles havien iniciat al 1895. Diu Pereña⁴³:

Joan Moles Ormella era llavors un advocat que, malgrat la seva juvenesa, ocupava ja un lloc destacat en la política barcelonina; era regidor de la ciutat, del partit republicà. Mossèn Cinto i la família Duran veien en ell el conseller intel·ligent, l'home que els resolva les dificultats i que els orientava amb seny en tota avinentesa. La seva intervenció en els fets del període que historiem fou molt important, especialment en l'obtenció d'ajut econòmic per part de l'Ajuntament i en les darreres disposicions testamentàries del malalt.

La premsa d'esquerres continuava amb les notícies intencionades contra la jerarquia eclesiàstica, especialment a *La Publicidad*, inspirada per Moles i a *El Liberal*, inspirat per Turró⁴⁴.

Al maig els metges coincideixen que li convindria romandre a un sanatori. Després de dubtes es decideix acceptar l'oferiment del batlle de Sarrià i es traslladat a Vil·la Joana.

Verdaguer es troba envoltat pels dos grups ideològics que intenten capitalitzar l'ajut. Mossèn Cinto ja té escassa capacitat de decisió i les lluites d'antecambra enfronten als mateixos que ho fan al carrer i a les institucions. Els metges que l'atenen tenen predomini dretà.

El poeta ha sobrepassat la possibilitat de curació i els darrers dies els metges que l'assisteixen, decideixen que no rebí visites, cosa que dificulta el contacte amb Moles i Turró. Amb tota seguretat era el que pretenien.

El dia 3 de juny l'entorn dretà del poeta aconsegueix que fes testament davant el notari Permanyer. A la tarda del 9 de juny el poeta envia una carta a l'alcalde de Barcelona⁴⁵:

Ruego a vuestra excelència se sirva acudir con el concejal Sr. Moles y un notario, a la mayor brevedad, para testar a mi voluntad.

Aquest darrer testament s'autoritza pel notari Borràs de Palau, modifica les disposicions de l'anterior, del dia 3, nomena marmessors el prevere Josep Costa i a Ramon Turró, Joan Moles i Rafel Baster. Aquests capitalitzen el protagonisme del funeral, seguint la voluntat del poeta.

Les dades fonamentals d'aquest darrer període es troben, a banda del llibre de Pereña, al de Joan Moles i al de Turró⁴⁶.

NOTES:

1. RUBI, Basili de. *La última hora de la tragedia. Hacia una revisión del caso Verdaguer*. Madrid, Ed. Franciscana, 1958, p. 21 i següents.
2. RUBI, Basili de. *Ibidem*, p. 37.
3. MONJAS, Manuel. *Documentos inéditos acerca de Mossèn Jacint Verdaguer*. Barcelona. Ed Juventud, 1933, p. 66.
4. Hem de pensar en alguns dels següents: Carles Ronquillo (que era assessor en temes mèdics del bisbat); Silònic (sempre respectuós amb la jerarquia), el propi Manaut (que al 1895 defensaria una tesi prèvia), Amaro Masó (fillol del marquès de Comillas); Dolsa i Llorach (que eren competència de Giné). Altres que es dedicaven al tractament de malalts mentals: Comulada, Felix Riu, Vilató, Xercavins. Els que havien participat al dictamen del *Cas Willié* a banda dels vinculats a la Nova Betlem (Mariano Duran; Jose Flo; Jorge Gúdel Laplana; Nicolau Homs Pascuets; Eusebi Martí; Constantino Martínez; Andrés Martínez Vargas; Guillem de Yebra; José Vilarrasa).
5. MONJAS, Manuel: *Ibidem*.
6. *El Noticiero Universal*: 6 de setembre de 1895, secció de Notícies Locals.
7. *Diario del Comercio*: 8 de setembre de 1895.
8. *Diario del Comercio*: 10 de setembre de 1895.
9. *La Publicidad*: 10 de setembre de 1895.
10. *Diario del Comercio*: 12 de setembre de 1895.
11. ARXIU D'EXPEDIENTS ACADÈMICS UNIVERSITAT DE BARCELONA.
12. MANAUT TABERNER, Pedro: *Guia Práctica para la Curación por si mismo de las Enfermedades Secretas según el método del Dr. Manaut*. Barcelona. 1886. Hi consten els medicaments: *Inyección Manaut, Rob-Manaut, Loción-Manaut, Tópico Manaut, Píldoras antisifilíticas Manaut, Fricción-Manaut, Resolutivo-Manaut*.
13. Trobem els següents títols que apareixen a la novel·la *L'Abim: Sentiment del cor* (aplec de poesies), *La redempció dels set pecats capitals*, *El prólech d'un epilech*, *Les noces del nen Rafita* (quadre de costums), *Bany de mar* (consells higiènics), *Pere Anton* (drama en tres actes-traducció), *El trinxeraire* (monòleg), *L'abim* (novel·la psicològica), *Higiene del ciutadano*, *Fecundación artificial*, *La prostitución y sus causas*, *Higiene escolar*, *¡Redención!* (Melodrama).
14. ALBERTI: *Diccionario Biográfico*. Barcelona, Alberti, Ed., 1968. Manaut col·laborava a *L'Aureneta* (1891) on signava com "Jordi Muntaner"; *L'Esquella de la Torratxa*, on signava com "Enric Xarau", diari *La Renaixença*; fundà la *Revista de Higiene* (1883) i el *Boletín de Medicina y Farmacia* (1886).

15. GINÉ I PARTAGAS, Joan. *Obras Escogidas*. Barcelona. Tip. La Académica, 1903, p. 515.

16. VERDAGUER, Jacint. *Epistolari*, Volum IX (1894-1896). Barcelona. Ed. Barcino, 1986, carta num 1153, p. 160.

17. *Diario del Comercio*: 1 de novembre de 1895.

18.	La terra es un gran calvari /	Hon l'home es crucificat,
	los dies que á mi'm tocava /	quins dies foren tan llarchs!
	L'un me moteja de ximple, /	l'altre m'aguissa los cans,
	los amichs me tiran códols, /	los parents códols y fanch:
	y son los que mes me déven /	los que en posan lo dogal.
	Ministres del evangeli; /	¿Donchs hon es la caritat?
	Les portes hon ne demanà /	d'una á una veig tancar,
	sinó la del manicomi /	que s'obre de bat en bat!
	Al fer lo tomb al abisme /	vosaltres m'heu dat la ma,
	trayemtme de dins lo monstre /	que ja'm tenia engolat.
	La obra bona que m'heu feta /	nostre senyor vos la pach,
	ell que es lo pare dels pobres /	y sempre te per pagar.

19. VERDAGUER, JACINT: *Epistolari*, Volum IX (1894-1896). Barcelona. Ed. Barcino, 1986, carta num 1173, p. 188.

20. FARRERAS, E., GASPÀR, Joan: *Memòries-Art i Vida a Barcelona*. Barcelona. Ed. La Campana, 1997, p. 31.

21. Amb mà sacrílega el món, / gravava sobre mi front
l'estigma de bogeria, / puig vos l'haveu esborrat
que l'apòstol de l'Humbría / vos pagui la caritat.

22. *El Noticiero Universal*: u de novembre de 1895.

23. El procés Willié, és un cas judicial molt conegut. Samuel Willié havia nascut a Londres i vivia a Barcelona des de feia anys quan al 24 de febrer de 1892 va disparar contra els germans Josep i Joan Bofill, morint el primer. Va haver-hi un dictamen psiquiàtric entre metges proposats per totes les parts, on tenen veu dominant alienistes de l'escola Giné (el propi Giné, Rodríguez Morini, Galceran, Massó, Hernandez Luna). El tribunal segueix la tesi dels alienistes i decideix que Willié ingressi a un manicomi. Giné, Galceran i Rodríguez Mendez van publicar treballs sobre el tema.

Gran part de la població interpreta que el dictamen és un procediment per "salvar" un culpable.

24. *El Noticiero Universal*: 5 de novembre de 1895.

25. *El Noticiero Universal*: 7 de novembre de 1895.

26. ABELLA, Delfi: *Mossèn Cinto vist pel psiquiatra*. Barcelona. Ed. Barcino, 1958.

27. MOLES, Joan: *Mossèn Cinto*. Mèxic. Col·lecció Catalònia, 1944, Pròleg de Josep Carner. Hi ha una edició de l'editorial Pòrtic, Barcelona 1971, num 29 de llibre de Butxaca.
28. ARXIU HISTÒRIC DE GRÀCIA. Expedient 340/1896.
29. A les mateixes dates de l'abril de 1896 que l'Ateneu Gracienc demana l'ajut per organitzar el Certamen Literari i Científic, també demana un ajut l'Ateneu Obrer de la Vila de Gràcia, el 15-4-1896, que te projectat el celebrar una exposició de Plantes i Flors al maig de 1896. El President era Joan Soler Sanchez i Secretari: Josep Cos.
30. *Diario del Comercio*: 15 d'agost de 1896, p. 2.
31. *Diario del Comercio*: 18 d'agost de 1896, p. 2.
32. *La Publicidad*: 18 d'agost de 1896, p. 1.
33. MONJAS, Manuel: Ibidem.
34. ARXIU ADMINISTRATIU DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA. Registre de Matrimonis, any 1898, num 367.
35. ARXIU PARROQUIAL DE SANT JOSEP DE GRÀCIA. Llibre de Casaments de 1898, p. 26 t.
36. PEREÑA, Josep: *Els darrers dies de la vida de Jacint Verdaguer*. Barcelona. Ed. Barcino, 1987, p. 121,122.
37. *La Publicidad*: 9 d'abril de 1902, edició del matí, referint-se a *El Liberal*.
38. *La Publicidad*: 10 d'abril de 1902.
39. PEREÑA, Josep: Ibidem, pp. 126,127.
40. CAÑELLAS, C.; TORAN, R.: *El Col·legi de Metges de Barcelona i la Societat catalana del seu temps (1894-1994)*. Barcelona. Ed. Col·legi de Metges, 1994, p. 38.
41. *La Publicidad*: 12 d'abril de 1902.
42. PEREÑA, Josep: Ibidem.
43. PEREÑA, Josep: Ibidem, p. 170.
44. PEREÑA, Josep: Ibidem, p. 171.
45. PEREÑA, Josep: Ibidem, pp. 148-149.
46. UN CATALÁN (s'atribueix a Turró): *Verdaguer Vindicado*. Barcelona. Libreria Española, 1903.